

C.S. Lewis. Religija ir mokslas

- Stebuklai? – tarė mano draugas. – Apie ką tu kalbi? Mokslas visam tam padarė galą. Mes žinome, jog gamtą valdo nekintantys dėsniai.
- Ar žmonės to anksčiau nežinojo? – paprieštaravau aš.
- Dėl Dievo meilės. Imkime, pavyzdžiui, kad ir Nekalto prasidėjimo istoriją. Mes žinome, jog taip nebūna. Žinome, kad turi būti vyriškas spermatozoidas.
- Taip, tačiau paklausk, – pasakiau, – Juozapas...
- O kas jis toks? – paklausė mano draugas.
- Tai mergelės Marijos sužadėtinis. Ši Biblijos istorija tvirtina, jog Juozapas nusprendė atšaukti santuoką supratęs, kad jo sužadėtinė laukiasi kūdikio. Kodėl norėjo taip padaryti?
- Argi ne kitaip pasielgtų dauguma vyrų?
- Kiekvienas vyras, – pasakiau, – su sąlyga, kad jis žino gamtos dėsnius; kitaip sakant, su sąlyga, kad jis žino, jog paprastai moteris negali pastoti, jei ji nepermiega su vyru. Tačiau, pasak tavo teorijos, žmonės senaisiais laikais nežinojo, jog gamtą valdo nekintantys dėsniai. Aš sakau, kad, anot pasakojimo, Juozapas šį dėsni žinojo taip pat, kaip ir tu.
- Tačiau jis galiausiai patikėjo nekaltu prasidėjimu, argi ne?
- Tiesa. Bet jis tai padarė nemaž neabejodamas dėl to, kaip įprastu gamtoje būdu atsiranda vaikai. Jis patikėjo nekaltu prasidėjimu kaip kažkuo antgamtišku. Žinodamas, kad gamta veikia pagal nekintančius ir reguliarius dėsnius, jis taip pat tikėjo, jog už gamtos egzistuoja kažkas, kas galėtų įsikišti į jos veiklą – tarsi iš išorės.
- Tačiau šiuolaikinis mokslas įrodė, jog tokių dalykų nebūna.
- Tikrai? – paklausiau, – koks mokslas?
- Bet tai jau smulkmenos, – atsakė mano draugas, – negaliu iš atminties nurodyti skyriaus ir eilutės.
- Tačiau kaip tu nesupranti, kad mokslas tokių dalykų niekad neįrodytų.
- O vis dėlto, kodėl negali?
- Todėl, kad mokslas tyrinėja gamtą. O klausiamo apie tai, ar egzistuoja kažkas šalia gamtos, kažkas už gamtos. Ar įmanoma būtų į tai atsakyti, tyrinėjant vien gamtą?
- Tačiau ar neįsitikinome, kad gamta turi veikti visiškai absoliučiai? Noriu pasakyti, kad gamtos dėsniai atskleidžia ne vien tai, kaip kas nors vyksta, bet ir tai, kaip tai turi vykti. Jokia jėga negali jų pakeisti.
- Koku būdu? – nustebęs paklausiau.
- Klausyk, ar tas, "kažkas išorėje", apie kurį kalbi, negalėtų padaryti, kad dukart du būtų penki?
- Aišku, kad ne.
- Na va, matai! – triumfavo jis, – ir aš manau, kad gamtos dėsniai iš tikrųjų yra kaip dukart du yra keturi. Mintis, jog jie gali būti pakeisti, tokia absurdiška, kaip ir mintis, kad galima pakeisti aritmetikos taisyklės.

- Palauk, palauk, – puoliau ji stabdyti. – Įsivaizduokime, jog šiandien pasidedi į stalčių šešis pensus ir šešis pensus rytoj. Ar aritmetikos taisyklės garantuoja, jog užporyt ten atrasi šilingą?
- Žinoma, – atsakė, – su sąlyga, kad pinigų iš šio stalčiaus niekas neims.
- Aha, bet čia ir slypi reikalo esmė, – atsakiau. – Aritmetikos taisyklės gali tau visiškai tiksliai nurodyti, ką rasi stalčiuje, tačiau su sąlyga, kad niekas neįsikiš. Jei stalčių atidarys vagis, rezultatas bus kitas. Tačiau vagis neperžengs aritmetikos taisyklių – jis peržengs tik Anglijos įstatymus. Ar gamtos dėsniai nėra tokioje pat situacijoje? Argi jie nenurodo, kas įvyks, su sąlyga, jei niekas neįsikiš?
- Kaip tai suprasti?
- Klausyk, dėsniai atskleis, kaip lygiu paviršiumi judės biliardo rutulys, pastūmus jį tam tikru kampu – tačiau su sąlyga, kad nebus jokio įsikišimo. Jei rutuliui judant, kažkas paėmęs biliardo lazda pastūms rutulį į šoną – ar gausi tai, ką numatė mokslininkai?
- Žinoma, kad negausiu. Tam kažkam neleistina taip pokštauti.
- Būtent. Taip pat jei kažkas, kas galėtų būti už gamtos, įsikištų, – tuomet pasikeitimai, kuriuos numato mokslininkai, neįvyktų. Įvyktų tai, ką mes vadiname stebuklu. Viena vertus, tai nebūtų prieš gamtos dėsnius; dėsniai atskleidžia tai, kas įvyks, jei nebus įsikišimo. Jie negali atskleisti, ar kažkas neketina įsikišti. Noriu pasakyti, jog aritmetikos specialistas negalėtų tau pasakyti, kokia tikimybė, kad kažkas bandys lįsti prie pensų mano stalčiuje – čia geriausiai praverstų detektyvas. Taip pat fizikas negali pasakyti, kokia tikimybė, kad aš, paėmęs biliardo lazda, ja sutrukdysiu atlikti eksperimentą su biliardo rutuliu – geriau būtų kreiptis į psichologą. Mokslininkas negali pasakyti, kokia tikimybė, kad kažkas iš išorės įsikiš. Geriau būtų kreiptis į metafiziką.
- Ne apie tai kalbu, – pasakė mano draugas. – Juk supranti, kad tikrieji priekaištai siekia kur kas giliau. Visatą aprėpiantis pasaulėvaizdis, kurį mums davė mokslas, atskleidžia, jog būtų kvaila tikėti, kad mes, maži kūriniai, judantys kažkokios nereikšmingos planetos paviršiumi, rūpėtume už kūrinijos esančiai Galybei! Visiškai aišku, jog visa tai buvo išgalvota žmonių, kurie tikėjo, kad žemė plokščia, o žvaigždės nuo jos nutolę per mylią ar dvi.
- Kada žmonės taip tikėjo?
- Na jau! Visi tie gerbiamieji senovės krikščionys, apie kuriuos nuolatos kalbi, tuo tikėjo. Turiu omenyje Boetijų ir Augustiną, Tomą Akvinietį ir Dantę.
- Atsiprašau, – pasakiau, – bet tai vienas iš keleto dalykų, su kuriais esu susipažinęs. Ištiesiau ranką į knygų lentyną. – Ar matai šią knygą? – paklausiau. – Tai Ptolemėjo veikalas Almagestas. Esi jį skaitęs?
- Taip, – atsakė. – Tai klasikinės astronomijos vadovėlis, kuriuo buvo naudojama per visus viduramžius.
- Tuomet paskaityk čia, – pasakiau atvertęs I knygos 5-ą skyrių.
- Žemė, – šiek tiek nepasitikėdamas skaitė mano draugas, versdamas iš lotynų, – žemės dydis, lyginant jį su atstumu iki žvaigždžių, yra nereikšmingas, todėl ji laikytina matematiniu tašku!

Akimirką stojo tyla.

– Ar jie tikrai tada tai žinojo? – paklausė mano draugas. Vis dėlto... vis dėlto nė vienoje šiuolaikinėje mokslo istorijos enciklopedijoje apie tai neužsimenama.

– Būtent, – pasakiau. – Palieku pačiam nuspėti priežastį. Panašu į tai, kad kažkam labai rūpėjo tai užtušuoti, ar ne? Įdomu, kodėl?

Vėl trumpai stojo tyla.

– Kad ir kaip ten būtų, – tęsiau aš, – dabar galime tiksliau apibrėžti problemą. Žmonės paprastai mano, kad problema atsiranda, kai reikia suderinti savo žinojimą apie visatos apimtį su tradicinėmis pažiūromis į religiją. Pasirodo, jog tai jokia problema. Tikroji problema priklauso nuo to, kad žmonėms šimtmečiais buvo žinoma apie neapsakomą visatos dydį ir žemės mažumą ir niekam niekada net mintis neateidavo į galvą, jog tai gali turėti kažkokį ryšį su religija. Kodėl mažiau nei prieš šimtmetį tas žinojimas staiga iškeliamas kaip krikščionybės kritikos argumentas? O žmonėms, kurie tai deklaruoja, rūpi kruopščiai užtušuoti faktą, jog tai buvo žinoma nuo seno. Ar tau neatrodo, jog jūs, ateistai, esate labai jau patiklūs žmonės?

Versta iš God in the Dock. "Prizmė", 2000/1–2

Atspausdinta iš www.bernardinai.lt 2006-01-02